

PROF. EMERITUS DR.SC. NIKOLA FILIPOVIĆ [1934.-2020.]

Profesor Nikola Filipović napustio nas je u danima nakon destruktivnoga rušenja zagrebačkog potresa. Kao *Arhitekt Zagreba* – negdje je navedeno – rijetko je ovaj grad napuštao više od 14 dana.

Prije 20 godina napustila nas je profesorica Ines Filipović. Sudbinski je slutila nastupajuće doba koje će označiti urušavanje njujorskih nebodera. Svojim je nesebičnim trudom poklonjula studentima rješenja za gordijske čvorove u projektiranju u trenucima kada bi, inače na dobrom putu, zastali u projektu. Poučavala je da sva utkana, iako nevidljiva energija jednom ipak osvane, postoji i osjeti se u završenom radu.

Filipovići su pripadali generaciji tridesetih godina. Neven Šegvić je napisao: „arhitekti III. generacije – velike erudicije, poznavaoči suvremenih gibanja, koji stvaraju slobodnije oblike uz smjeliji vokabular”. Bili su afirmativni i njegovali svjetonazor i sarm radosti života.

Godine 2002. profesor Filipović je laureat Nagrade „Viktor Kovačić” Udruženja hrvatskih arhitekata za životno djelo u kojoj stoji: „Što bi onda u ovog stvaraoca sažimalo to djelo, koje se naziva životno (...) Premda je pred nama golem opus, odgovor je trenutačan: nabrano stakleno pročelje hotela *Dubrovnik II* u Gajevoj, ta ondulirana kartezijanska rešetka koja ambijent susjedne arhitekture reflektira distorzirano, jazzističkim paradidlima, ritmovima sadašnjice. Gestualna snaga i izražajna delikatnost staklene opne hotela Dubrovnik najraskošnija su arhitektonska nakana darovana zagrebačkom urbanitetu na kraju stoljeca.”

Ipak, današnji studenti skloni istraživačkom radu otkrivaju i njegove ranije radove: Opcinski sud u Varazdinu, vertikalni sklop u Bjelovaru i napose izduženu stambenu zgradu u Novom Savskom gaju, koja je nastajala u segmentima i obilježila južni, ‘morski ulaz u grad’ (svojevrstan je pandan „Vjesniku” Antuna Ulricha – vertikalni dolaska iz Trsta ili lumino-tornju Lava Horvata – znaku istočnog početka grada).

Iako je profesor Filipović u životu zradio nekonvencionalnim sarmom, rigorozno je branio i skrbio o instituciji Fakulteta, kako u trenutku policijske blokade radi osiguranja političara u hotelu „Intercontinental” ili vrijednosnog sustava *Kuce* od mladenacki hiperambicioznih kolega, tako i netom diplomirane ambiciozne studente od njihovih potencijalnih institucijskih kritičara.

Kada sam ne tako davno pitao profesora Homadovskog „Kako je Filip ... ?” – odgovorio je: ... „pa znaš, on ti je u stvari neuhvatljiv”. Mislio sam do tada da se on takvim samo meni činio, jer ipak su Saša i Profesor zajedno dijelili bivši Šegvićev kabinet, kolegije i brigu o radionicama doktorskog studija. S tim u mislima, mi se na Fakultetu, u smislu nastave, uglavnom ne poznajemo. Često stojimo u raskoraku preskočene generacije, određenju razlici od petnaestak godina, stoga i ja, iako predajem njegove kolegije, nekoć Šegvićeve, dijelim sudbinu onih, kako je pisala Zrinka Paladino, koji su gubili enormno ne poznajući Filipovićeve predavanja. Poznajem tek ona rijetka. O crtežu na kolegiju profesorice Waldgoni.

Unatoč tome, Profesor me susretljivo podržavao u počecima terenske nastave. Sletio bi u podne u Dubrovnik, održao na terenu svoju priču o stvarnosti arhitektonske prakse i ubrzo nas potom napustio loveći let za Zagreb.

Bio mi je mentor doktorske disertacije (o Nevenu Šegviću).

Pomagao sam mu jednom na faktografiji teksta „Matematika nagrade” za 80-godišnjicu Fakulteta. Nikad nije dijelio ‘zadatke’.

Jednom, ne tako davno, pričao mi je o Vladimiru Turini, o studijskom putovanju koje je organizirao u Francusku. O tome kako je Turina upravo tada prvi put rukama dotaknuo Le Corbusiera, u samostanu la Tourette.

Doktorski studij uporno je vrijednosno vraćao samoj disciplini arhitekture. Govorio je o Dragi Ibleru („...nazalost ostao je tek plan da sjećanje na njega zabilježimo za buduću Kolokvij o Ibleru“). Filip je, naime, pohadao Iblerovu Majstorsku radionicu. Znao je i njegove skice za hotel Dubrovnik. A kad sam ga pitao pred studentima o detalju spoja s Lubynskim i kadru neba oslobođenog za rotaciju Planića, odgovorio je da on o tome ne zna ništa, „to je Mića projektirala“.

„Filip ti je afirmativan“, tumacio je Saša. Tek određenu naznaku gorčine (premda razumljivu) osjetio sam nakon njegova napuštanja Dokorskog studija i njegova izuzeća od obilježavanja „Af 100“. Na žalost, nakon toga nisam ga više uspio nagovoriti da bude pokrovitelj gradiva koje smo postavljali u Muzeju arhitekture prije godinu dana.

Da je nešto pošlo po zlu, doznao sam tek od profesorice Waldgoni, kad se javio s Jordanovca i ispričao da ne može doći na njenu izložbu u kuću Orisa.

Ako je Filip doista bio neuhvatljiv, preostaje nam, dakle, *Čitanje Filipovića*:

Nenad Fabijanić i Zlatko Karać spasili su Filipov tekst o 75-godišnjici AF-a u časopisu „Prostor“.

Svakodnevno u recentnim tekstovima o potresu čitamo mišljenja kolega povjesničara koji tvrde da interpolacije naprosto više nisu podobne. No, upravo je „Interpolacija“, kako je tumacio Šegvić, „osnovni oblikovni element grada“. A Zagreb kao grad nedovršene povijesne matrice gradio je svoju *skolu arhitekture* upravo na tom odnosu starog i novog (!).

Filipovićeve Habilitacija, objavljena u „Godišnjaku“ 1975., zove se: „Interpolacija i adaptacija – specifični zadaci arhitektonskog projektiranja“. Gotovo poput kriminalističkog romana tekst prolazi trenutke nastanka projekta hotela Gradski podrum (rađen s Ines Filipović i Brankom Kinclom). Na tome je mjestu Europskog trga (?) danas izgrađena zgrada upravo suprotnog prosedeća... Kod Filipovića je pak utkano iskustvo natječaja Viktora Kovačića za Kaptol, a u dodatnom tekstu stoji nam priča o vizurama na repere arhitektonske memorije, u kojem se dodatno razlažu teme o vijencima, o transpoziciji malog mjerila povijesnih parcela, o novom trgu i ostalome.

Uz adaptaciju hotela „Dubrovnik“ i nastanak natkriveng atrijskih galerija pratimo i onu drugu stvarnost – stvarnost turizma: čitanja Dioniza Sunka i Rudolfa Jungmanna, Zdenka Stričića i, konačno, rješenje dokumentirano nastankom kuće Hatz Bartola Felbingera. „Dubrovnik II“ u korelaciji tog nastajanja izostavljen je, na sugestiju komisije, jer tada je to bio problem na udaru javnog mnijenja i kritike.

Doktorska disertacija „Obiteljska kuća – značaj, ideja, stvarnost“, Arhitektonski fakultet 1980. godine. Poglavlje 13. Zima našeg nezadovoljstva:

STEINBECK SE POSLUŽIO SHAKESPEAREOM DA BI DAO NASLOV (ZIMA NAŠEG NEZADOVOLJSTVA) DIVNOJ KNJIZI, KOJU ĆE ZAVRŠITI NESKRIVENIM OPTIMIZMOM O ŽIVOTU I BUDUĆNOSTI OBITELJI GLAVNOG JUNAKA, TE NASLOVOM NASLUTIO „SJAJNO LJETO POD SUNCEM...“ KOJE ĆE SMIJENITI ZIMU.

NE MOGU ODOLITI, NE NAVESTI Taj tekst za uvod u običnu (stručnu) temu, koja je tako daleko od bilo kakve, a ne samo velike literature, kako bi završnu temu pokušao označiti optimizmom budućnosti obiteljske kuće, unatoč sumnjama i nezadovoljstvima, koja su označila (skoro nesvjesno) neke teme i primjere kojima sam se bavio.

VAN SUMNJE JE ČINJENICA DA ARHITEKTI (I ARHITEKTURA) VJERUJU U BUDUĆNOST I ODRŽANJE OBITELJI, NASUPROT „FUTURISTIČKIM“ PREDVIĐANJIMA O ODUMIRANJU OSNOVNE DRUŠTVENE ZAJEDNICE, I GRADE OBJEKTE KOJI ZRAČE OPTIMIZMOM, VJEROM U OPSTANAK „NE ZAGAĐENE“ PRIRODE, SRETAN ŽIVOT, SA NOVIM, OBIČNIJIM I LJUDSKIJIM PRISTUPOM OBLIKOVANJU OBITELJSKE KUĆE I NJENE NAMJENE.

TE KUĆE IZNOVA BIVAJU DOMOVI OBITELJI, PRIMJERENIH DIMENZIJA, MATERIJALA I NADASVE PRIJATNE I UDOBNE UNUTRAŠNOSTI, SA SVJESNOM I NAMJERNOM SUZDRŽANOŠĆU „POKAZIVANJA ARHITEKTURE“, U SUKLADNOM ODNOSU PREMA PRIRODI I OKOLINI.

Pitamo se: ne govore li ove posljednje rečenice o nama svima spoznatoj, ali riječima teško uhvatljivoj, sintagmi naše arhitekture „Zagrebačkoj skoli“ ?

U poglavlju 10.: Zagrebačka škola:

NAZIV ZAGREBAČKA ŠKOLA, PODRAZUMIJEVA MEDJURATNU HRVATSKU ARHITEKTURU, NIKAD NIJE OZNAČAVAO NEKU FORMIRANU GRUPU ARHITEKATA, VEĆ SE UOBLIČIO KAO OBILJEŽJE ARHITEKTONSKIH DJELA NASTALIH TOKOM TRIDESETIH GODINA, NE SAMO NA PODRUČJU ZAGREBA, ALI OD AUTORA ČIJI SU ŽIVOTI I DJELOVANJE BILI VEZANI ZA ZAGREB.

Slijede grafike gustih crno-bijelih kontrasta i nekonvencionalni tekst, dodatno obogaćen poetskim zapazanjima studenata o kucama Weissmanna, Iblera, Planica, Gomboš-Kauzlarica i Alfreda Albinija.

Prisjetimo se, Albinijeva kuća Arko danas je referentni primjer postupka interpolacije. U vrijeme njena nastanka dozvola za gradnju bila je odbijena. Sluzba zaštite ustanovila je kako arhitektonska kompozicija ne odgovara *povijesnosti mjesta*.

Filipović piše:

ZA POSLJEDNJI, ALI NE I „ZADNJI“ PRIMJER UZIMAM OBITELJSKU KUĆU ARKO ARHITEKTA ALFREDA ALBINIJA IZ 1940... (IZMEDJU DILEME ŠTO JE VAŽNIJE PROJEKAT ILI REALIZACIJA, BEZ SUMNJE BI SE ODLUČIO ZA – AUTORA); LJUBITELJI REDA I ABECEDNOG NIZA SIGURNO BI BILI ODUŠEVljeni PRIMJEROM KOJI SADRŽI TROSTRUKO AAA – VJEROJATNO BI DODALI I ČETVRTO A (RHITEKT) – ŠTO ME INSPIRIRA ZA JOŠ JEDAN DODATAK A (RHITEKTURA). GRADITI NA TAKO OSJETLJIVOJ LOKACIJI I TAKO NEPRIKLADNOJ PARCELI (ODREDJENA I IZUZETNA PARCELA GORNJEG GRADA, NEPRAVILAN OBLIK I LOŠA ORIJENTACIJA PARCELE) NA OSNOVU OBIMNOG I PUNOG ZAHTJEVA PROGRAMA I KREIRATI (U PUNOM ZNAČENJU RIJEČI) Taj OBJEKAT ZAISTA JE ARHITEKTURA.

PROBLEM UKLAPANJA OVOG PUTA NEĆE UKLJUČITI PRIRODU, PA TIME U NEKOLIKO OLAKŠATI ZADATAK, VEĆ POSTOJEĆU ARHITEKTURU, MANJE UŽEG DO LI ŠIREG „SUSJEDSTVA“, ŠTO BI MOGLO UPUTITI NA POKUŠAJ „SLIČNIJIH“ OBLIKA U NAMJERI USKLADJIVANJA SA OKOLINOM, I ZADOVOLJITI PROSJEČNOG AUTORA, KOJI BI MJESTO IZGRADNJE PROMATRAO ISKLJUČIVO KAO PRAZAN PROSTOR IZMEDJU DVA POSTOJEĆA OBJEKTA. NADPROSJEČNI ĆE AUTOR BITI MNOGO VIŠE „OSJETLJIV“ NE NA MJESTO VEĆ NA NJEGOV DODATAŠNJI SADRŽAJ, JEDNOSTAVAN ALI I SKLADAN OBJEKAT „NARODNE“ KUĆE, OČITO GRADJEN U VRIJEME KADA NEPRAVILNOST PARCELE (I ULICE) NIJE „NAMETALA“ RJEŠENJE UGLA.

Filipović ovdje aludira na Matejnu, kultnu gostionicu, omiljeno mjesto A.G. Matoša, koja je srušena radi gradnje kuće Arko.

SJAJAN PRIMJER INSPIRACIJE (NE UZORA) I SKORO „MUZIČKO“ VARIRANJE TEME NA ISTOJ HARMONIJSKOJ OSNOVI, NEPRAVILAN UGAO I RANIJE NIJE UTJECAO NA RJEŠENJE, PA NEMA RAZLOGA DA UTJEČE I SADA.

OSNOVNA MASA OBJEKTA I RANIJE JE ZAVRŠAVALA NA MJESTU LOMA ULICE, PA NEMA RAZLOGA DA GA PRELAZI I SADA, DVOSTREŠNI JE KROV, SA NAZNAKOM SKOŠENOSTI KOD ZABATA, NEKAD TAKO LIJEPO POKRIO OBJEKAT, ZAŠTO GA NE PRIMIJENITI I SADA.

GRANICA PARCELE I ULICE BILA JE OGRADJENA NEKAD, BITI ĆE I SADA.

HARMONIČNE OSNOVE SU ZAJEDNIČKE I TEME VARIRANJA SAMO IH MOGU OBOGATITI, NOVI KROV SKORO ISTIH KOSINA BIT ĆE U CIJELOSTI, A NE SAMO NAZNAČENO, SKOŠEN, OSNOVNI ĆE VOLUMEN OBJEKTA BITI SAMO VIŠI I LEŽERNIJE JE VEZAN UZ SUSJEDNI. OBLIK VRATIJU SA KAPCIMA, STAROG OBJEKTA, MALO VARIRAN BIT ĆE OSNOVNI ELEMENT NOVOG OBLIKOVANJA, SKROMNO DRVCE NEVELIKE KROŠNJE ZAMIJENIT ĆE RUHO BRŠLJANA NA NOVOME OBJEKTU.

KAO DA STVARNO SLUŠAMO LIJEPU I SKLADNU KOMPOZICIJU, SA VARIJACIJAMA KOJE OBOGAĆUJU OSNOVNU TEMU, SLUTIM, DA SLIČNOST SA MUZIČKOM SHEMOM KOD ALBINIJA NIJE SLUČAJNA.

Filipović asocira vokaciju obiteljskog talenta. Otac Srećko Albini poznati je muzičar, kompozitor i dirigent. Upravo pod njegovim ravnanjem otvoreno je Hrvatsko narodno kazalište.

I za kraj, moram priznati, profesor Filipović ipak je bio uhvatljiv tamo gdje egzaktnost riječi nije mjerilo. Tamo gdje mjerilo stvarnoga unutarnjeg razumijevanja postaje sigurnost plovidbe fluidom – u muzici. Posljednji koncert našega punog susreta bio je onaj jazz-saksofonista Charlesa Lloyda u Maloj dvorani Lisinskoga 8. svibnja 2007. godine.

Čitajte Filipovića!

ANDREJ UCHYTIŁ

Kabinet za modernu i suvremenu arhitekturu

(tekst komemorativnog govora održanog na sjednici Fakultetskog vijeća 22.9.2020. godine)